

Levant Düğümü ve Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği

Tuğçe DÜNDAR*

Öz

Levant bölgesi tarihî boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve coğrafi konumu ile önem arz eden bir bölge olmuştur. Bölgenin ticaret geçmişinin en az dört bin yıllık olduğu bilinmekle beraber günümüzde enerji arzı konusunda büyük kaynaklara ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışma Doğu Akdeniz bölgesindeki doğal kaynakların önemini bölge ülkeleri, AB, ABD ve Rusya açısından analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışma iki konu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunlardan biri bölgede bulunan doğal gaz kaynaklarının AB için değeri ve alternatif kaynak olması açısından önemlidir. Diğer konu ise Türkiye’nin bölgede jeopolitik konumu ve enerji nakil hatlarının üzerinde bulunmasından mütevellit bölge siyasetindeki yerinin yorumlanmasıdır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde genel bir özet verilmiş olmakla birlikte ikinci bölümde bölgenin enerji potansiyelini ve bölge devletleri analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde münhasır ekonomik bölge tartışmaları ve ülkelerin bu tartışmaya yaklaşımları yer almaktadır. Dördüncü bölümde AB, ABD ve Rusya için bölgenin önemi açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise bölgedeki enerji varlığının bölgeye etkisi ve olası tehditler anlatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji Arz Güvenliği, Levant Düğümü

Energy Safety in Eastern Mediterranean: The Importance of Levant Region

Abstract

The Levant region has hosted many civilizations throughout history and has been an important region with its geographical location. Although the trade history of the region is known to be at least four thousand years, it is now home to great resources on energy supply. This study aims to analyze the importance of natural resources in the Eastern Mediterranean region in terms of regional countries, EU, USA and Russia. The study focuses on two issues. One of them is the importance of natural gas resources in the region for the EU and its importance as an alternative source. The other issue is the interpretation of the mütevellit place in the presence of politics and power lines on the geopolitical position of Turkey in the region. The study consists of five chapters. Although an overview is given in the introduction, in the second chapter, the energy potential of the region and the regional states are analyzed. The third chapter discusses the discussions of the exclusive economic zone and the countries' approaches to this debate. In the fourth chapter, the importance of the region is explained for the EU, USA and Russia. In the conclusion section, the effect of energy presence in the region and possible threats are explained.

Keywords: Eastern Mediterranean, security of energy supply, Levante

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi,
tugce.dundar.95@gmail.com

Günümüzde enerji özellikle büyük devletler açısından stratejik bir ihtiyaçtır. Hatta öyle ki enerji olmadan varlığımızı devam ettiremeyeceğiz yadsınamaz bir gerçektir. Ayrıca enerji tüm sektörlerde kullandığımız birincil kaynak olma özelliği taşımaktadır. Hâl böyle olunca da güvenli bir yoldan enerjiye ulaşmak, alternatif bölgelerle kaynak çeşitliliğini artırmak büyük önem arz etmektedir.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde devletlerin iktisadi ve sosyal gelişim/kalkınmalarının sürükleyici ögesi ve en temel ihtiyaçlarından biri enerjidir. Bu sebepler de hükümetler enerjiyi sürekli, güvenilir, temiz ve en ucuz yollardan bulmak ve bu kaynakları da mutlaka çeşitlendirmek zorundadırlar. Buna paralel olarak da, yalnız enerji kaynağı teminini ve enerji üretimini temel alan planlamanın yerini, gelişmiş ülkelerde enerji, ekonomi ve ekoloji dengesini özenle gözetilen planlama anlayışı ile, kaynak çeşitliliğini ve jeopolitik gerçekleri dikkate alan enerji güvenliği modelleri almaya başlamıştır (Karakuzu, 2011:50). Bu açıdan değerlendirildiğinde Doğu Akdeniz barındırdığı kaynaklarla hem bölge ülkeleri hem çevre devletler açısından büyük önem arz etmektedir. 2000’li yıllardan günümüze bölgede yaşanan gelişmeler Levant’ı hidrokarbon arama, üretme ve ihraç etme açısından önemli bir konuma getirmiştir. Bölgenin görünürlüğü arttıkça buradaki fırsat ve tehditler de ortaya çıkmaktadır.

Levant sözcüğü etimolojik olarak doğu anlamına gelip Akdeniz’in doğusunu betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Bölge, batıda Akdeniz doğuda Mezopotamya ile sınırlıdır. Günümüzde Türkiye, Lübnan, Suriye, İsrail, Filistin, Mısır, Ürdün ve Kıbrıs Adası’nı kapsamaktadır (Ediger, 2012:74). Bölgenin en az dört bin yıllık ticaret geçmişinin olduğu bilinmektedir. Tarih boyunca Levant sahip olduğu jeopolitik konumdan dolayı önemli bir ticaret merkezi olmuş ve bu üstünlüğü kullanmayı bilmiştir. Tarihi İpek Yolu’nun en önemli güzergâhlarından biridir. Ayrıca doğu ve batı arasında köprü olma özelliğine sahiptir (Ediger, 2012:74). Bölge kaynakları özellikle AB açısından doğal gaz ihracatına seçenек yaratmak için büyük öneme sahiptir. Bölgenin içinde barındırdığı belli başlı sorunların (Kıbrıs adasının statüsü, İsrail’in bölge ülkeleriyle anlaşmazlıkları, Arap Baharı’nın getirdiği güvensizlik vs.) çözümlenmesi enerji arz güvenliğinin oluşturulması için öncelik taşımaktadır.

Doğu Akdeniz’in Enerji Potansiyeli ve Bölge Ülkeleri

Yapılan araştırmalar doğrultusunda Doğu Akdeniz’de yaklaşık değeri 1.5 trilyon dolar olan 30 milyar varile eşdeğer hidrokarbon yatakları olduğu söylenebilir (Ertürk, 2017:16). Keşifler, İsrail öncülüğünde 2000’li yıllarda başlamıştır. Ortaya çıkan verilerle İsrail’in doğal gaz pazarında bölgesel bir aktör olma potansiyeli meydana gelmiştir (Güneş, 2018:47). Sonraki süreçte Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Mısır yeni alanlar keşfetmişlerdir. Amerikalı Noble şirketi tarafından Kıbrıs yakınlarında yer alan Aphrodite sahası ve İtalyan ENI şirketi tarafından Mısır yakınlarındaki Zohr enerji sahası keşfedilince bölge, diğer ülkelerin dikkatlerini yoğunlaştırdığı bir alan olmuştur (Güneş, 2018:47). Türkiye sahasında bir kaynak bulunmamakla birlikte Türkiye enerji geçiş güzergâhında olmasından mütevellit bölgede önem arz eden bir konumdur. Lübnan ise henüz bir doğal gaz keşfinde bulunmamıştır lakin bulunduğu konumun jeolojik verileri göz önünde bulundurulursa önemli bir kaynağa sahip olduğu söylenebilmektedir. Suriye ise Rus

doğal gaz şirketi Soyuzneftgaz ile kaynak araştırmalarına başlamak için 2013 yılının sonunda 25 yıllık bir antlaşma imzalamıştır (Güneş, 2018:47).

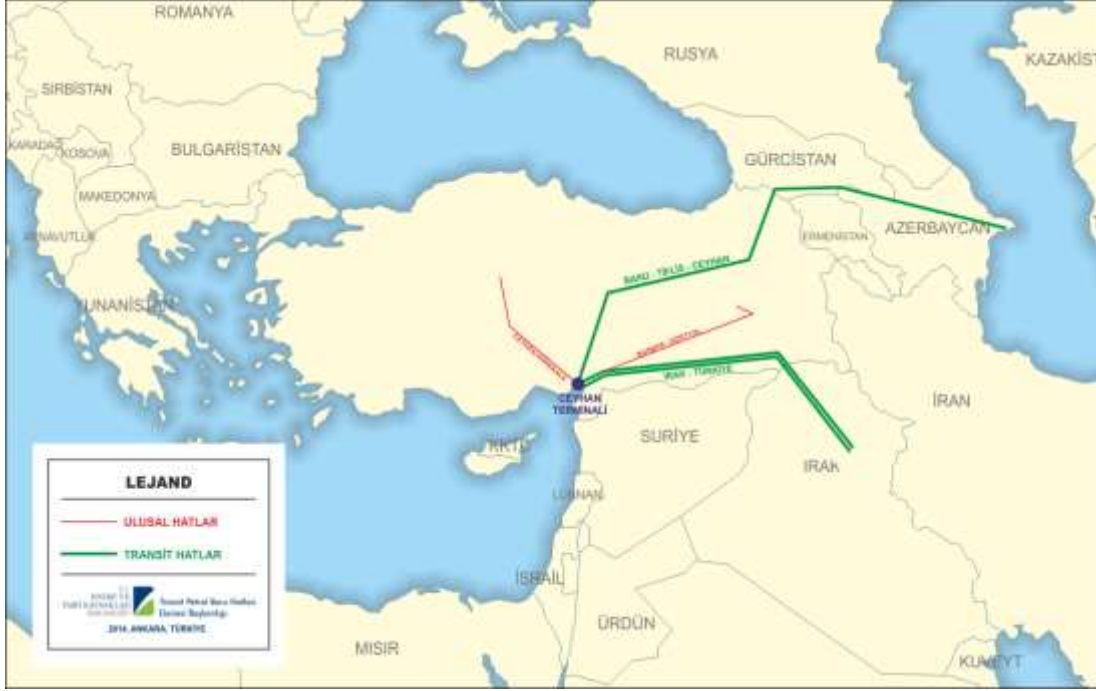
Ek-1 Bulunan Hidrokarbon Yatakları

Kaynak: Dimitri Minin: Will Israel's Gas Hopes Come True? Accused of Stealing Gas from the Gaza Strip, Global Research, (July 04, 2013). <http://www.globalresearch.ca/will-israels-gas-hopes-come-true-accused-of-stealing-gas-from-the-gaza-strip/5341688>, (24.12.2018)

Doğu Akdeniz bölgesindeki kaynaklar 2000'li yıllarda gündeme gelmekle birlikte 1979 yılında GKRY tarafından ilk adımlar atıldığını görmekteyiz. Spiros Kiprianu önderliğinde atılan bu adımlar Türkiye'nin tepki göstermesiyle ve Birleşmiş Milletler' in (BM) devreye girmesiyle sonuçsuz kalmıştır (Orhun, 2017:41). Mısır ise Rumlarla imzaladığı MEB anlaşması ile havza kaynaklarının paylaşımına taraf olan ülkelerden birisidir. Bölge kaynakları ülkeler için birçok açıdan önem arz etmektedir. Mısır açısından bölge kaynakları İsrail'e olan kaynak bağımlılığını azaltmak açısından önemlidir. İsrail enerji ihraç eden ülke konumuna gelirse bölgede yüz yüze kaldığı ihraçtan kurtulabileceğini ümit etmektedir. Yunanistan ve GKRY ise bölge kaynaklarını zayıflayan ekonomilerini güçlendirmek için kullanmak istemektedirler. Ayrıca Kıbrıs sorunu özelinde GKRY için Doğu Akdeniz kaynakları soruna kendi lehine bir çözüm üretmek açısından önem arz etmektedir. Türkiye ise bölgede etki ve nüfuz alanını koruyup enerji nakli konusunda jeopolitik konumunu kullanarak söz sahibi olmayı hedeflemektedir. Halihazırda Türkiye üzerinden geçen nakil hatları ve altyapısıyla bu görev için bölgede en çok öne çıkan devlettir (Güneş, 2018:55).

Ek-2 Türkiye Üzerinden Geçen Enerji Nakil Hatları

Kaynak: Uluslararası İlişkiler Portalı, <http://www.uiportal.net/baku-tiflis-ceyhan.html> , (22.12.2018)

Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları

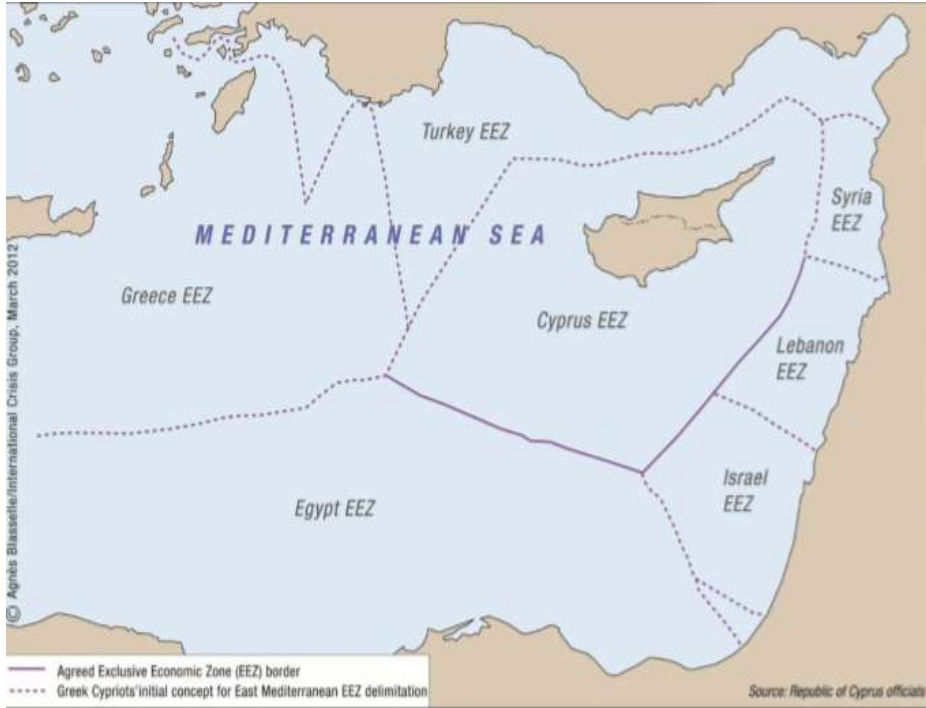
Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ülkelere kıyasla özel bazı haklar tanımaktadır. Bu haklar araştırma, ekonomik kullanım ve doğal kaynakların sahipliği olarak sıralanabilir. Doğu Akdeniz bölgesinde birçok ülkenin münhasır ekonomik bölgesi çakışmaktadır. Bu durum anlaşmazlığı beraberinde getirmektedir. Münhasır Ekonomik bölge devletin sahil şeridinden itibaren 200 deniz miline ulaşan bir alanı kapsar. BM Deniz Hukuku sözleşmesi uyarınca devletin münhasır ekonomik bölgesi içerisinde deniz yatağındaki sularda, deniz tabanında ve toprak altındaki canlı ve cansız kaynakların araştırılması, işletmesi ve korunması gibi durumlarda faaliyet gösterebilir (Ertürk, 2017:18). Devletlerin deniz yatağındaki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ve korunması ile ilgili faaliyetlerde bulunması hakkı vardır. Yunanistan ve GKRY Türkiye'yi Doğu Akdeniz'den dışlayıp, MEB sınırlarını hakkaniyete uygun hale getirmeye çalışmaktan kaçınarak Türkiye'yi Antalya Körfezi ile sınırlandırmaya çalışmaktadır. Bu tutum ilgili uluslararası normlarla bağdaşmamakla birlikte hukuki mesnetten yoksundur (Ertürk, 2017:18). Türkiye bu duruma Kıbrıs Türklerinin haklarını korumak ve Kıbrıs adasının batısındaki kıta sahanlığı haklarını korumak için itiraz etmektedir (Ertürk, 2017:21). Diğer alanlarda GKRY'nin İsrail ve Mısır ile MEB anlaşması olduğu için bu bölgelerde bir mutabakat söz konusudur.

Ek-3 Doğu Akdeniz'deki Muhtemel MEB Sınırları

Kaynak: Güneş, M., Arslan T. (2018), Enerji Bağlamında Avrupa Birliği, Rusya Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4/7, s. 32-60.

Ek-4 Doğu Akdeniz'de GKRY'nin İddia Ettiği MEB Sınırları

Kaynak: Ertürk, M. (2017), Doğu Akdeniz'de Türk Yunan Enerji Uyuşmazlığı, *Journal of Current Researchers on Social Sciences*, 7/2, s.15-26.

AB, ABD ve Rusya İçin Bölgenin Önemi

Doğu Akdeniz havzasındaki zengin kaynaklar göz önüne alındığında duruma müdahil olan ülkelerin ilgilerini enerji alanına yönelttiklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Kıbrıs sorunundan dolayı ABD ve Rusya bölgedeki politikalarında sürekli değişiklikler yaparak duruma adapte olmaya çalışmaktadır. ABD bölge kaynaklarının tek ülke tekelinde değil çok uluslu bir platformda paylaşımını istemektedir. Bu bakış açısı GKRY'nin beklentilerini karşılamamaktadır. ABD burada durumu kendi hidrokarbon çıkarları özelinde ele almaktadır (Orhun, 2017:47).

AB'ye gelindiğinde ise analiz farklı bir görünüm kazanır. AB Rusya'ya olan enerji bağımlılığının yarattığı güvensizlikten dolayı kendisine yeni alternatif kaynaklar aramaktadır. Bölgedeki enerji varlığı birliğin devamlılığı ve refahı için büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple AB bölgedeki varlığını güçlendirmek için GKRY'ni AB üyeliğine kabul etmiştir (Güneş, , 2018: 47). Bu durum bölgede Türkiye- AB- Yunanistan- Kıbrıs adası temelli bir sorun yaratmıştır. Türkiye AB için gerek alt yapısı gerek işbirliği ülkesi olmasından mütevellit önem arz eden bir ülke olagelmıştır (Güneş, 2018: 55). AB'nin Rusya'ya bağımlılığını azaltmak için Doğu Akdeniz'deki kaynaklara ihtiyacının olduğu aşikâr olmakla birlikte proje maliyetleri dikkate alınırna nakil yolunun Türkiye üzerinden geçmesi en doğru yol olarak görünmektedir (Güneş,, 2018: 55). Rusya ise Suriye ile yaptığı anlaşmalarla bölgede varlığını devam ettirmek istemektedir (Güneş, 2018: 47).

Sonuç

Doğu Akdeniz özellikle 2000'li yıllarda sahip olduğu kaynaklar göz önüne alınırna dikkatleri ve ilgiyi üzerine çekmeyi başaramıştır. Geçmişten bu yana önemli bir jeopolitik, jeoekonomik ve coğrafi konuma sahip olan bölge enerji potansiyeli de göz önüne alındığında vazgeçilmez bir alan olmaktadır. Burada enerji arz güvenliğinden bahsetmek istiyorsak eğer bölgedeki ilişkilerin belli bir düzene oturması gerekmektedir. Bölgenin içinde bulunduğu durum burada belli başlı fırsat ve tehditleri ortaya çıkarmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki buradaki kaynaklar deniz yatakları olduğu için bölgede azami bir güvenlik oluşturulması çok önemlidir. Şöyle ki bu kaynakların maliyetleri yüksek olduğu için arz güvenliği sağlanmadığı takdirde bölgedeki potansiyel gölgede kalacaktır. Bununla birlikte bölgede Levant düğümü olarak adlandırılabilir sorunlar mevcuttur. Bunlardan ilki Kıbrıs sorunudur. Adanın siyasi yapısı, GKRY'nin adanın tümü adına faaliyet göstermesi, MEB anlaşmazlıkları, GKRY'nin AB üyeliğine kabul edilmesi ve bu durumun Türkiye üyelik sürecinde sürekli Türkiye'nin önüne çıkarılması gibi etmenler bu sorunu daha karmaşıklaştırıp çözülmez hale getirmektedir. Kaynaklar üzerindeki paylaşım sorunu bölgede enerji arz güvenliğini sarsar niteliktedir. Özellikle GKRY'nin faaliyetleri mevcut durumu karmaşıklaştırmaktadır. Bunlara ek olarak diğer bir Levant düğümü İsrail'in bölgedeki konumudur. İsrail bölgede genel bir tecritle yüz yüze kalmıştır. Suriye ile Golan Tepeleri, Hamas ve Hizbullah gibi başlıklarda süregelen sorunlara ek olarak şimdi de kaynak paylaşımı üzerinden anlaşmazlıklar çıkmaktadır. İsrail konusuna ek olarak İsrail- Filistin çatışmasının da bölgeyi istikrarsızlaştırdığı söylenmelidir. Ayrıca Arap Bahar'ının getirdiği siyasi ve toplumsal karışıklık bölgede bir güvensizlik ortamı oluşmasına neden olmuştur. Bu

sorunların çözümlenmesi bölge geleceği için büyük önem arz etmektedir. Çünkü verilere göre bölgenin kaynaklarının giderek daha önemli hale gelmesi olasıdır. Ayrıca bölgenin kaynakları ve ulaşım yolları İran'a alternatif oluşturmak açısından önemlidir. Hürmüz Boğazı'nın İran kontrolünde bulunması petrol ihraç eden ülkeler açısından bir güvensizlik arz etmektedir. Zira İran bir askerî tehdit söz konusu olduğunda Hürmüz Boğazı'nı tanker trafiğine kapatma üstünlüğünü elinde bulundurmaktadır. Tüm bunlar düşünülünce bölgede Türkiye'nin değeri artmakta ve iş birliği ülkesi olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye bu durumu oyuncu olmaktan çok oyun kurucu olmaya yönelik (proaktif) bir politika ve denge siyaseti ile lehine çevirip enerji nakli konusunda merkez (hub) ülke olarak bölge stratejisinde yerini alabilir.

Kaynakça

Makaleler

Akarçay, P. (2018), Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoeconomik Önem ve Gelişmeler, *Çeşm-i Cihan*, 5/1, s. 140-157.

Cankara, Y. (2016), Doğu Akdeniz'in Artan Petropolitik Önemi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 47, s. 18-35.

Ediger, Volkan Ş.; Devlen, Balkan; Bingöl McDonald, Deniz, (Bahar 2012)“Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği”, *Uluslararası İlişkiler*, 9/33, s. 73-92.

Ertürk, M. (2017), Doğu Akdeniz'de Türk Yunan Enerji Uyuşmazlığı, *Journal of Current Researchers on Social Sciences*, 7/2, s.15-26

Güneş, M., Arslan T. (2018), Enerji Bağlamında Avrupa Birliği, Rusya Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4/7, s. 32-60.

Karakuzu, T. Türkiye'nin Enerji Siyaseti: Nükleer Enerji Dışa Bağımlılığı Yenmede Bir Kilometre Taşı mı? *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* Ocak 2011 Cilt: 2 Sayı:1.

Orhun, F. (2017), Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Kıbrıs Sorununa Muhtemel Etkileri, *Vakanüvis*, 2/2, s.36-54.

İnternet Kaynakları

Karadjias, P. (20.09.2018), Kıbrıs Cumhuriyeti ile Mısır arasında boru hattı anlaşması, Sputnik, https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201809201035281403-kibris-cumhuriyeti-misir-arasinda-boru-hatti-anlasmasi/, 23.12.2018.

Bonetti, A. (09.11.2018), Yunanistan Başbakanı Çıpras: Türkiye karar vermeli, Sputnik, https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201811091036064624-yunanistan-cipras-turkiye-karar-vermeli/, 22.12.2018.

Piermont, E. (16.11.2018), Exxonmobil'in gemisi Doğu Akdeniz'de Rumlar için sondaja başladı, Sputnik, https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201811161036186346-exxonmobilin-gemisi-dogu-akdenizde-rumlar-icin-sondaja-basladi/, 22.12.2018.

Cohen, A. (26.11.2018), İsrail, Doğu Akdeniz'de Doğalgaz Anlaşması İmzaladığını Açıkladı: Arap Gücüne Karşı Bir Ağırlık Olacak, Sputnik, https://tr.sputniknews.com/dogu_akdeniz/201811261036324258-dogu-akdenizde-dogal-gaz-anlasmasi/, 22.12.2018.

Cohen, A. (11.12.2018), ABD, Avrupa için Rus gazına 'alternatifi' İsrail'de buldu, Sputnik, <https://tr.sputniknews.com/abd/201812111036567152-abd-avrupa-rus-gazi-alternatif-israil/>, 22.12.2018.

Reuters, (19.12.2018), The Jerusalem Post: İran, Türkiye ve Rusya, Doğu Akdeniz'de İsrail'i tehdit ediyor, Sputnik,

<https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201812191036716979-jerusalem-post-iran-turkiye-rusya-dogu-akdeniz-israil/> , 23.12.2018.

Ekler

Ek-1 Bulunan Hidrokarbon Yatakları: Dimitri Minin: Will Israel's Gas Hopes Come True? Accused of Stealing Gas from the Gaza Strip, Global Research, (July 04, 2013). <http://www.globalresearch.ca/will-israels-gas-hopes-cometrue-accused-of-stealing-gas-from-the-gaza-strip/5341688>, (24.12.2018).

Ek-2 Türkiye Üzerinden Geçen Enerji Nakil Hatları: Uluslararası İlişkiler Portalı, <http://www.uiportal.net/baku-tiflis-ceyhan.html> , (22.12.2018).

Ek-3 Doğu Akdeniz'deki Muhtemel MEB Sınırları: Güneş, M., Arslan T. (2018), Enerji Bağlamında Avrupa Birliği, Rusya Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4/7, s. 32-60.

Ek-4 Doğu Akdeniz'de GKRY'nin İddia Ettiği MEB Sınırları: Ertürk, M. (2017), Doğu Akdeniz'de Türk Yunan Enerji Uyuşmazlığı, *Journal of Current Researchers on Social Sciences*, 7/2, s.15-26.